

## ԵՐԱԺՇՏԱԿԻՏԱԿԱՆ

### ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄ

#### ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ՍԵՌԵՐՈՒ

(ՆԱԽԱՐԱՐ)

Նախորդ յօդուածաշարքով ներկայացնելէ յետոյ, եւրոպական երաժշտութեան պատմութիւնը, սկիզբէն մինչև մեր օրերը, կ'անցնիմ եւրոպական երաժշտութեան զանազան սեռերուն վերլուծումին:

Դժբախտաբար գրիթէ ոչինչ կատարուած է մեր մէջ այս ուղղութեամբ մինչև այսօր. ու հակառակ անոր որ հայ Ժողովուրդը եղած է ստեղծագործ, ապացոյց իր երաժշտական գանձարանը, սակայն պէտք է խոստովանել թէ զանազան պատճառներով ան չկրցաւ մինչև վերջին քսանհինգամեակը, իր ազգային սուրյն երաժշտութիւնը, իր իրեր նախանիթ դերաւ զանցապէս հարուստ է ու կը մըցնէ որեւէ օտար երաժշտութեան հետք մշակել սեփական այն բարձրութեան և ստեղծագործական ճիւղութեան որուն հասան եւրոպացիք սկսեալ տասնեւօթերորդ դարէն: Վստահաբար յղացքի պակասը չէր պատճառը այդ բոլորին և ոչ ալ հանձնարներու պակասը մեր մէջ այլ անտեսական և քաղաքական այն տագնապը որուն վերջին երկու դարերու ընթացքին Նիւ Եմքիման գտնուեցաւ հայ Ժողովուրդը: Լեւելին, ինչպէս շատ մը Ժողովուրդներու մօտ կը հանդիպին, արեւմարհանքը երաժշտական ասպարէզին հանդէպ: Տարակոյտէ վեր է թէ հայ Ժողովուրդը երաժշտուէր է. սակայն երաժշտութիւնը եղած է միայն ուրախութեան, տխրութեան և կամ աշխատանքի պահերու քարկամ մը իրեն, ոչ տապաքել: Այդ իսկ պատճառաւ շատ քիչ «հերմաներ» գտնուած են որոնք զոհած իւրենց անձնական բարբորութիւնը, ի գին շատ մը զոհողութիւններու ստանձնած են տանիլ այդ «խաչը»: ... Ու այսօր իսկ ոչ մէկ քաջալերութիւն արուեստագէտներու թուեցէ՛ք անունները ուսանողական ֆորտիստն ու պիտի տեսնէք թէ — ոչ մէկ հասկայ երաժշտական: Սրաժշտական գործիքներ նուազելով նպաստ բերած ընդ ըլլաք մեր երաժշտութեան: Պէտք է քաջալերել մեր ստեղծագործական կարողութիւններ

ունեցող միաքերը՝ երաժշտական մարզին մէջ. նետել գանձոք արուեստի ալեկոծ ծովին մէջ որպէսզի անոր յաջորդէ երաժշտական նոր գործերու երկունքը՝ եւրոպական չափանիշներով գնահատելի: Դժբախտաբար արտասահմանի մէջ չունինք որեւէ երաժշտ որ հասած ըլլայ այդ մակարդակին: Թէ և ունինք երգչախմբային գեղեցիկ գործեր բայց տակաւին և ոչ մէկ գործ instrumental, և ոչ մէկ համահաւաք: Նոյնիսկ մեր ինկղեցական երաժշտութիւնը, որ անուշադա շտեմարան մըն է ստեղծագործ միւլքի մը համար, մէկ կողմ թողուած է. մինչ եւրոպացիք սպառած հում նիւթերը արուեստի, իրենց անխաբար զարմուցած են Լիւրելը փնտռելու նոր կարեկրութիւններ ու նոր ատաղձ: Մեծապէս մխիթարական է ու քաջալերական՝ երաժշտական ստեղծողները չայն միայն չայնեմքին ներս ուր ստեղծագործական աշխատանքի պահանջը մեծապէս գոհացում գտած է և տուած իր պտուղները յանձինս Արամ Քաջատուրեանի, Բարս Լուսինեանի, ու նոր սերունդի կարգ մը յառաջապահներուն որոնք կրցած են հասնիլ մեծ չափանիշներու և Արամ Քաջատուրեաններով դիրք գրուած համաշխարհային երաժշտական ամպիւրինի վրայ. ու երեւակայիլ պահ մը թէ ասկէ երեսուն տարիներ առաջ Արամ Քաջատուրեան եղած է հովիւ մը հայրենի լեռներուն վրայ. սակայն ինչպէս ինք իսկ կը վկայէ, իր անգիտակից բուն սէրը հանդէպ երգի ու երաժշտութեան գտնելով իրեն յարմար հոգ և միջավայր մարմին առած է ու բացած նոր էջ մը մեր երաժշտական պատմութեան մէջ և ուր ես պիտի կոչեմ «Համահաւաքային և բարդ ստեղծագործութեանց դարաշրջանը մեր երաժշտութեան»: Սրա կ'ըսեմ չեմ անտեսել առ թմանկաքին տուրքը և գոհարներ որոնք բերին անցեալի մեր երաժշտները, որոնց դերը եղած է մեծապէս գնահատելի, ինչպիսին է Կոմիտասինը, որ առաջինը եղաւ զհայահաւորներէն և գուրգուրացողներէն մեր Ժողովրդական երաժշտութեան և իրով սկսեալ հայ երգը կորուստէ փրկելու ինչպէս նաև հայ Ժողովրդական երգերը հաւաքելով եւրոպական ճաշակով ու խելովով բազմաձայնեալ աշխատանքը: Թէ և չունենցա՞ր կոմիտասին և ոչ մէկ instrumental գործ կամ համահաւաք անձանց՝ պատճառներով, սակայն պէտք է ըսել թէ Կոմիտաս գրաւ անկիւնաքարը հայ երգի երգչախմբային աղբստանին: Թունցի միայն երկու անուն.

ներ որոնք գարալըման մը քացին և գրին անկիւնաքարերը Մեծ գալիքին, ...

Ներկայ յօգուածաշարքում պիտի տըւ խառնման ներկայացնել հերոսական քորք ստեղծագործութեան վերլուծումը, ոչ թեմէ, խորհելով թէ այս ձևով նպատակաւ պիտի բլլամ մեր երաժշտասէր սեւրունքին յոռալիքի միտման և լուսաբանութեան: Ձի բաւեր ըսել թէ ես երաժշտութիւնը շատ կը սիրեմ, առանց ընկելու ճիգը թափանցելու արուեստի գաղտնիքներուն և քորքութիւններուն: Ձի բաւեր գիտնալ պատմութիւնը համանունագի մը, ինչպէս շատեր կը կարծեն, կարենալ հասկնալու համար այդ գործը, այլ պէտք է լաւ գաղափար ունենալ երաժշտական նարտարապետութեան մասին որ կը կոչուի Form ինչպէս նաև պէտք է ծանօթանալ կիրառելուն (Applied) Form-երու զանազան ներառութիւններուն: Յեմ յաւակիր ըսել թէ պիտի կարենամ թուղթի վրայ տալ ամէն ինչ, բան մը որ անկարելի է առանց բերանացի և օրինակներով քայտարութիւններու, մանաւանդ այնպիսի երաժշտասէրներու որոնք և ոչ մէկ գաղափար ունին Solfege-ի, Harmonie-ի, Contre-point-ի, Double-Contrepoint-ի, Canon-ի, Fugue-ի, orchestration-ի և մանաւանդ Form-ի ոգնելով կը կապէ սոյն ուսումնասիրութեան և որ երաժշտական նարտարապետութիւնն իսկ է, սակայն կը խորհն թէ գէթ ընդհանուր գաղափարն իսկ խթան մը պիտի բլլայ և որոշ չափով նպատակ որպէսզի կարենանք երաժշտական բարդ գործերու դիտարակութեան և ըմբռնել զանոնք գիտնալով իւրաքանչիւր սեռի առանձնայատկութիւնները և յատկանշելը:

### (ՆՕՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ)

Արուեստի ամէն գործ, պարիկ կամ մեծ, պէտք է կերտուի համաձայն որոշ սքանչի մը արուեստագէտին միտքին մէջ: Կարելի է երեւակայել նկարիչ մը քիւսի աշխատանքի, պատատարի մը վրայ, առանց որոշած ըլլալու նիւթը՝ իր պատկերին: Միայն լուսնուտ մը պիտի ընէր այդ առանց ճշտած ըլլալու թէ խաղաղ կեանք մը, ազդանկար մը, ազաւազեմունք մը՝ թէ նարտարապետական գործ մը պիտի նկատուի իրաւ: Եւ թէ մանրամասնութիւնները աշխատանքին ընթացքին զանազան եղանակով կառուցուին կ'ենթադրեն իսկ սակայն ընդհանուր գիծերը միշտ կը մնան յատկաւ: Ան ինչպէս նարտարապետ մը կատարելապէս

լաւ պէտք է գիտնայ թէ անհատական տուն մը, խանութ մը, եկեղեցի մը և կամ երաժշտասէր մը պիտի լինէ, որպէսզի ըստ այնմ պարտաւոր լիք լինեն, նոյն ձևով և նոյն տեղերէն իրարմէ իրարմէ կը սկսի աշխատանքի նախ քան թուղթի երգահան մը որ ծրագրէ պատարագ մը գրել և իր աշխատանքները վերլուցնել վերջ fugue մը գրած ըլլալ փոխանք, սա պարզ պատճառով որ այդ երկու գործերը բոլորովին տարբեր լինեն: Եւ որ և է մէկ նուագը կը կոչուի Form. պահ մը ենթագրինք թէ երգահան մը յառանգ որոշած ըլլալու իր plan-ը սկսի աշխատանքի և նկատենք այդ արուեստագէտը երաժշտական տաղանդով գերազանցապէս օժտուած մէկը որուն գաղափարները կը հոսին գիտութեամբ, ինչ պիտի ըլլայ արդիւնքը: Իր գաղափարները պիտի տալ պիտի անպատակ, առանց արամաքանալու յաջորդականութեամբ. մէկ խօսքով իր գործը պիտի ըլլայ համադրութիւն մը անկապակց գաղափարներու:

Երաժշտական միակ սեռը որ չունի ստամոքսով plan Fantasia-ի սեռն է, սեռ մը, ինչպէս անունն իսկ կ'ենթադրէ որուն երգահանը ազատ կը ձգուի հետեւելու իր տարօրինակ գաղափարներուն: Թէ և եթէ ուսումնասիրենք Fantasia-ի զանազան նմանները գրուած մեծ երգահաններու կողմէ ինչպէս Haydn-ի, Mozart-ի, Beethoven-ի, Mendelssohn-ի, և կամ Schumann-ի, պիտի տեսնենք թէ բոլորին մէջ ալ որոշ պայացոյցներ կան plan-ի մը. թէ և իւրաքանչիւրը ունի իր մանրամասնութիւնները սակայն կարելի է ընդհանրացումներ ընել:

Ըսինք թէ Form ըսելով կը հասկնանք այն plan-ը որուն համաձայն կը գրուին եղանակները: Սակայն ինչ կայ ծրագրելիք և թէ ինչ են բաղկացուցիչ գաղափարները Musical Form-ին: Մի քանի բառերով պէտք է ըսել — Melodie-ն, Tonality-ն, Rhythm-ը և Proportion-ը: Քննենք պէտք է աւելցնել, մեծ գործերու մէջ (թէ և պարիկ գործերու մէջ ալ կը հանդիպինք) Modulation-ը և Development-ը:

Պարզագոյն տեսմանում melody-ին հետեւեալն է: Երբ մանրամասնաբար գաղափար մայրեր որոշ ժամանակաշրջանի մը ընթացքին իրար յաջորդեն կ'ընենաւք me-

lodie-ն։ Սակայն կարելի էլ այս սահմանումը ամբողջական նկատել քանի որ ձայնադասերի զանազան ձայններու յաջորդականությունը առանձին չի կրնար պայմանավորել melodie-ն։ Պետք ունիք ուրիշ տարրի մը որ Tonalite-ն է։ Առանց որոշ Tonalite-ի (այսինքն ինչ scale-ի պատկանիլը) անկտրելի է որոշ երաժշտութիւն ունենալ։ Սակայն այսքանին ալ բաւական չէ ու տակաւին պէտք ունինք Rhythm-ին։ Rhythm ըսելով կը հասկնանք մտաւոր հեռաւորութիւններ Cadence-ներու յաճախակի յաջորդականութիւնը։ Բրով կարելի է ըսել թէ Melodie-ն և Rhythm-ը անբաժան տարրեր են։ Cadence-ը կը համապատասխանէ կէտադրական նշաններուն՝ ստորակէտ, կէտաւորակէտ, բուժ, միջակէտ և վերջակէտ։ Երաժշտական հինգ Cadence-ներ կան որոնք կարելի է երկու խումբի բաժնել։

ա) Անոնք որոնք նախադասութեան մէջ կը հանդիպին ինչպիսին են a) Interrupted b) Half c) Inverted cadence-ները։

բ) Անոնք որոնք վերջաւորութեան կը հանդիպին ինչպիսին են a) Authentic (աշխարհիկ) և b) Plagal (կրօնական)։

Առաջին խումբը կը համապատասխանէ ստորին, կէտաւորին, բուժին և միջակէտին, իսկ երկրորդ խումբը՝ վերջակէտին։ Թէ ինչու, երկրորդ խումբը երկուք է պատահող այն է թէ անցեալի մէջ եկեղեցական և աշխարհիկ եզանակներու մէջ զանազանութիւն դնելու համար աշխարհիկ եզանակներու վերջաւորութեան բամբ ձայնը ձայնաստիճանի հինգերորդ ձայնին դէպի առաջին, վեր կամ վար, ընթացք (progression) մը կ'ունենար իսկ կրօնական եզանակներու մէջ ալ չորրորդէն առաջին։

Cadence-ներու իրարմէ ունեցած, հաւասար կամ ոչ, հեռաւորութիւնէն ալ կը ծնի Proportion-ի գաղափարը։ Բրքան Proportion մը լաւ հաստատարակշռուած ըլլար այնքան յաջող կ'ըլլայ melodie-ն կամ երաժշտական նախադասութիւնը։

Այս բոլորէն յետոյ, բացի երաժշտական պոլիկ գործերէն, Modulation-ը շատ կարեւոր գեր ունի թէն ոչ անհրաժեշտ որքան վերի միջ թուած տարրերը։ Modulation ըսելով կը հասկնանք երաժշտական մէկ scale-է մը ուրիշ scale անցնիլը։ Եթէ երգահան մը միայն մէկ բանալիի (Key) կարելիութիւններուն մէջ սահմանափակուէր իր ազդեւորները չուտով պիտի սպասէին որ ուրիշ շրջանէ մը յետոյ իր ոգնաւոր պիտի ըլլար միջոցներով։

Վերջին բաղկացուցիչ անհրաժեշտ տարրն ալ, մասնաւոր միջ գործերու մէջ Development-ն է։ Development ըսելով կը հասկնանք երաժշտական քիմա-ի մը, պատկերի (figure) և կամ motif-ի) մը, որ երբեմն մի քանի նոթայէ իսկ բաղկացած կ'ըլլայ, զանազան երաժշտական նմարներով sequential imitation-ով՝ նոյն պատկերը աւելի ձայնաստիճանի վրայ, բարձր կամ ցած կրկնել, Inversion-ով՝ շրջաւոր, augmentation-ով և կամ diminution-ով՝ պատկերին ձայնական տեղութիւնները աւելցնելով և կամ պակսեցնելով տեղ տեղ ընդլայնումն է։

Պետք է մտնալ թէ շատ մօտիկ յարաբերութիւն կայ եզանակի մը melodie-ին և harmonie-ին միջև որովհետեւ melodie-ն ինքնին անդիմադրելիօրէն կը թելադրէ իր harmonie-ն։

Հոս տեղին է որոշապէս ըսելու թէ բոլորովին տարրի բաներ են melodie-ն յեղանակ (creation, invention) և construction-ը։ Ինչպէս բանաստեղծ մը, երգահան մը կը ծնի և ոչ թէ կը կազմուի։ Ճարտիպտէ վեր է թէ ուսուցիչ անհրաժեշտ է տաղանդի մը համար։ Եւ ինչպէս բանաստեղծ մը որքան ալ տաղանդաւոր ըլլայ չի կրնար արժէքաւոր գործեր արտադրել և կամ իր գեղարդոյնը տալ առանց ուսուցման։ Երկրականական և բանաստեղծական օրէնքները, բաւերու նրբութիւնները ալլին, նոյն պէս և շատ շատ աւելի, երգահան մը որքան ալ տաղանդաւոր ըլլայ չի կրնար հասնիլ բարձունքներու առանց ուսուցման։ Երաժշտական theory-ն, որ կը կարծի լուրջ երկարատեւ և յարատեւ աշխատանքի։ Harmonie-ն և Countrepoint-ը երգահանին քերականութիւնն են իսկ Form-ը ճարտարապետութիւնը։ Melodie-ի յղանակը և ոճ ստեղծելը Աստուածային շնորհքներ են որոնք կարելի է սորվիլ նախնի կը մնայ այդ potentiel շնորհքները վերածել Kynethic-ի, շնորհիւ աշխատանքի՝ կիմուած անցեալի միջ վարպետներու փորձառութեան և ժառանգութեան վրայ։ Մէյ մը որ արուեստագէտ մը տիրանայ այդ բոլորին անկէ յետոյ ենթագիտակցօրէն կը կատարէ շատ մը աշխատանքներ։

Այս ընդհանրացումներէն վերջ նախքան անցնիլու նիւթի, կ'արժէ որ քիչ մը աւելի թափանցենք Rhythm-ին որ բաժնէն անհրաժեշտ տարրերէն մէկն և երաժշտութեան։

ՕՆՆԻԿ ՌԻԴՈՒԿԵԱՆԿ

(Շարունակելի՝ 1)